

SÉMANTICKÉ A PRAGMATICKÉ OTÁZKY JAZYKA PRÁVNÝCH PREDPISOV

MAREK NEŠTINA, Inštitút kontextuálnej teológie, Evanjelická bohoslovecká fakulta
UK, Bratislava

NEŠTINA, M.: Semantics and Pragmatics of the Language in the Law
FILOZOFIA 67, 2012, No 9, p. 718

The author argues that the distinction between semantic and pragmatic aspects of the language in the statutory instruments is critical to the theory of juristic interpretation. He tries to define the nature of the legal norm, expressed or communicated by the lawgiver by enacting the particular law. Two sorts of pragmatic processes as articulated by M. Zouhar in his book *Meaning in context* should be taken into account in interpreting the latter: the semantically relevant processes serving the elimination of semantic ambiguities and pragmatic processes participating in making law complete. The aim of the paper is to support the thesis that the elimination of semantic ambiguities means to determine the second layer of the meaning, i.e. the legal norm expressed by the normative utterance in the context of its use by the legislative body. By contrast, making law complete is based on inferring the third layer of meaning, i.e. an implicated legal norm.

Keywords: Semantics – Pragmatics – Meaning – Proposition – Legal norm – Law – Interpretation

Úvod. Ideál presného jazyka právnych predpisov, ktorý by vopred zamedzil ich obsahovej neurčitosti, je zrejme v podmienkach právneho štátu nerealizovateľný. Jeden z jeho imperatívov totiž hovorí, že právo má byť svojim adresátom zrozumiteľné.¹ Zákonnodarca preto musí na jeho komunikovanie použiť spravidla jazyk podobný tomu, ktorý používajú bežní hovorcovia: prirodzený jazyk obohatený o právnu terminológiu, prípadne významy. Lenže prirodzený jazyk je presný len do tej miery, do akej si to vyžadujú okolnosti našej bežnej komunikácie (Melzer 2010, 90). Na druhej strane, spresňovanie terminológie jazyka právnych predpisov nevedie nevyhnutne k zvyšovaniu jeho zrozumiteľnosti, pokiaľ ide o jeho bežných adresátov, ba skôr naopak. Za týmito tvrdeniami číha celý

---

¹ Marián Zouhar ma upozornil na to, „že v tomto argumente je skrytý predpoklad, že nie je možné dosiahnuť potrebnú presnosť v prirodzenom jazyku, aj predpoklad, že ak sa norma prevedie do jednoznačného a presného jazyka, bude to jazyk, ktorý bude pre bežných hovorcov nezrozumiteľný“. Myslím si však, že pokiaľ ide o prvý skrytý predpoklad, nie je priamo súčasťou tohto argumentu. V argumente ide totiž o to, že presný a jednoznačný jazyk by bol pre bežných hovorcov nezrozumiteľný, čím by ich vylúčil zo súboru adresátov právnych noriem. Argument sa pritom odvoláva na politicko-právnu požiadavku, ktorá je súčasťou koncepcie právneho štátu, prípadne v anglosaskom prostredí ideálu *rule of law*.

rad problémov a otázok.² Hoci sa niektorým z nich budem podrobnejšie venovať v jednotlivých častiach štúdie, pôjde mi najmä o sémantické a pragmatické otázky jazyka právnych predpisov. Domnievam sa, že tým osvetlím niektoré dôležité fenomény týkajúce sa interpretácie právnych predpisov. V prvej časti preto v krátkosti uvediem, čo rozumiem pod výrazom „jazyk právnych predpisov“, a načrtnem problém, ktorý súvisí s tým, že na účely presnej právnej úpravy sa používa pomerne nepresný nástroj. Druhá časť sa venuje obsahu právneho predpisu, ktorý tvoria právne normy a propozície. Pod právnou normou rozumiem predovšetkým význam normatívnej vety a pod propozíciou význam oznamovacej vety. V tejto časti formulujem hlavný problém state, konkrétne tvrdím, že právna norma nemusí byť vždy totožná s doslovným významom normatívnej vety, ale je pomocou normatívnej vety vyjadrená, resp. komunikovaná vzhľadom na kontext jej použitia. V tretej časti približujem štandardný názor na interpretáciu právnych predpisov v slovenskej a českej teórii práva a zaoberám sa metódami, ktoré bežne používajú právnicki na identifikovanie právnej normy v právnom predpise. Štvrtú časť venujem koncepcii interpretácie, ktorú zastáva Filip Melzer vo svojej knihe *Metódy nachádzania práva (Úvod do právnej argumentácie)* (Melzer 2010). Tvrdím, že jeho koncepciu troch oblastí významu pojmu, o ktorú opiera jazykový výklad právneho predpisu, musíme revidovať, prípadne odmietnuť a nahradiť ju koncepciou troch vrstiev významu tak, ako sa formuluje v kontexte súčasných polemík vo filozofii jazyka.³ Jej základné rysy uvádzam v piatej časti, jej podobu vo filozofii práva v šiestej časti. V siedmej časti sa zaoberám dôležitým rozdielom medzi tým, čo normatívna veta vyjadruje vzhľadom na kontext jej použitia zákonodarcom, a aplikáciou právnej normy sudcom v určitej situácii právneho sporu. Napokon v ôsmej časti uvediem svoj názor na dva druhy zložitých prípadov.

---

² Treba objasniť hlavne otázku, ako sa má chápať zrozumiteľnosť. Je to niečo, čím disponuje adresát právneho predpisu, ak pozná prirodzený jazyk? Alebo musí poznať ešte čosi, napríklad príslušné právne definície? Môžeme azda zrozumiteľnosť vymedziť aj tak, že bude zahŕňať poznanie právneho jazyka? Napokon, vo svojej stati vychádzam práve z predpokladu, že kritériom zrozumiteľnosti sú dispozície bežných kompetentných používateľov právneho jazyka. Tento predpoklad však nie je celkom bez problémov. Na to, aby bol používateľ jazyka kompetentný a v bežných situáciách sa vedel dorozumieť, totiž musí poznať toho veľmi veľa, nielen jazyk so sémantickými konvenciami, ale aj množstvo mimojazykových faktov. Marián Zouhar sa s týmto problémom vyrovnáva tak, že zavádza pojem ideálneho hovorca, ktorý pozná len jazyk, a nič viac (Zouhar 2010, 278; Zouhar 2009, 304). Zdá sa, že takýto ideálny hovorca nie je kompetentným používateľom v zmysle, v ktorom o ňom hovorím na tomto mieste, pretože Zouharov kompetentný používateľ musí poznať aj zodpovedajúce právne pojmy. A teda aspoň na istej úrovni musí byť zároveň odborníkom. Je zrejmé, že toto tvrdenie môže platiť jednak v súvislosti s tvorcami právnych predpisov, jednak v súvislosti s tými právnikmi, ktorí ich interpretujú či aplikujú. Je však otázne, či „bežní“ adresáti právnych predpisov, ktorým zväčša chýba poznanie mnohých právnych pojmov, sú kompetentnými používateľmi jazyka právnych predpisov.

³ Zmienенú diskusiu spolu s koncepciou troch vrstiev významu uvádza M. Zouhar vo svojej monografii *Význam v kontexte* (Zouhar 2011b; pozri tiež Zouhar 2011a).

1. Jazyk právnych predpisov. Hoci jazyk, pomocou ktorého zákonodarcovia vyjadrujú, resp. komunikujú obsah právnych predpisov, sa v mnohých aspektoch podobá prirodzenému jazyku, nie je s ním úplne totožný. V teórii práva sa preto spravidla na jeho označenie používa osobitný termín „právny jazyk“.⁴ Ten napriek svojim špecifikám (napríklad v lexike a štylistike) má však s prirodzeným jazykom mnoho spoločných črt. Používajú ho totiž nielen zákonodarcovia na vytvorenie zákona, súdy na odôvodnenie svojich rozhodnutí, ale aj jednotliví aktéri právnych vzťahov na vzájomné informovanie o svojich právach a povinnostiach, preto má byť zrozumiteľný čo najširšiemu okruhu adresátov právnych predpisov a iných právnych aktov. Musí tak spĺňať na jednej strane požiadavku jednoznačnosti či presnosti (regulatívna úloha právneho jazyka) a na druhej strane požiadavku zrozumiteľnosti (informatívna úloha právneho jazyka) (Knapp 1995, 122). Zákonodarcovia majú teda nielen povinnosť presne stanoviť podmienky nastúpenia normatívneho tlaku, ako aj následkov ich porušenia (Holländer 1995, 1) a vylúčiť tak používanie synonym, homonym a polysémov (prípadne vágnych termínov), ale aj povinnosť vytvoriť taký text, ktorému budú rozumieť okrem právnikov aj bežní ľudia rozmanitého vzdelania, rôznych profesií a spôsobov myslenia. Praktické konzekvencie, ktoré plynú z obidvoch požiadaviek, sa zdajú byť ale protirečivé, pretože zákonodarcovia musia v súlade s nimi použiť na presnú právnu úpravu nástroj, ktorý je pomerne nepresný, čiže prirodzený jazyk obohatený o právnu terminológiu či významy (Holländer 2006, 217; Melzer 2010, 91). Táto skutočnosť je pre mnohých právnych teoretikov mimoriadne provokujúca, lebo sa zdá, že dokonalé naplnenie obidvoch požiadaviek je v rámci praktickej tvorby práva v princípe neuskutočniteľné.

2. Obsah právnych predpisov. Obsah právnych predpisov tvoria spravidla právne normy, ktoré sú vyjadrené pomocou tzv. normatívnych viet. Právna norma je všeobecne záväzná pravidlo ľudského správania a konania (príkaz, zákaz a dovolenie). Jej štruktúra sa tradične člení na hypotézu, dispozíciu a sankciu.⁵ Na rozdiel od propozície vyjadrenej pomocou oznamovacej vety právna norma nie je pravdivá, resp. nepravdivá. Právny predpis je všeobecne záväzný normatívny právny akt legislatívneho orgánu (pozri napríklad Šín 2003, 14), ktorý okrem právnych noriem obsahuje aj definície, proklamatívne ustanovenia, prípadne iné oznamovacie vety. Osobitné postavenie majú v tejto súvislosti právne

---

⁴ V právnom jazyku sú formulované právne predpisy, rozhodnutia súdov a orgánov verejnej správy. Právny filozof Pavel Holländer píše, že sa zaraďuje medzi odborné štýly spisovného jazyka, a teda jeho výrazy si buď zachovávajú svoj pôvodný, nezmenený význam (napr. slovesá, spojky, zámená, ale aj termíny ako vzdelanie, veda, kultúra atď.), alebo je ich význam spresnený (napr. termíny domácnosť, blízka osoba) či pozmenený (napr. územie republiky). Okrem toho sa v ňom môže vyskytnúť aj iná odborná terminológia (napríklad z chémie, geológie, stavebníctva), prípadne obsahuje slová a slovné spojenia, ktoré sú vlastné len jemu, a nie sú súčasťou prirodzeného jazyka alebo jazyka iných odborov (napr. vecné bremeno, vecné právo, prokúra, zmluvná pokuta) (Holländer 2006, 217-218; Holländer 1995, 1; Knapp, Holländer 1989, 83-84).

⁵ Viac o tom pozri napríklad (Gerloch 2007, 38-50; Holländer 2006, 94-138; Knapp 1995, 155; Svák, Kukliš 2007, 43-46; Šín 2003, 10).

princípy, ktoré sú buď priamo súčasťou právnych predpisov, alebo vychádzajú z celkovej štruktúry a systému právneho predpisu bez toho, aby boli v texte právneho predpisu výslovné uvedené (Svák, Kukliš 2007, 47-48). Štandardné chápanie právnej normy stotožňuje právnu normu s významom jazykových výrazov určitého textu právneho predpisu, konkrétne s tzv. doslovným významom normatívnej vety, prípadne viacerých viet. Naopak podľa populárneho názoru, ktorým sa budem zaoberať a ktorý získava medzi právnikmi čoraz viac prívržencov, právnu normu nemožno vždy stotožniť s doslovným významom normatívnej vety/viet, pretože na určenie toho, čo je vyjadrené pomocou právnych predpisov neslúžia iba jazykové pravidlá, ale v niektorých prípadoch aj ďalšie kritériá (napríklad význam, ktorý s týmto predpisom spájal tvorca zákona, systematické usporiadanie interpretovaného ustanovenia atď.) (Melzer 2010, 40).

3. Interpretácia právnych predpisov. Keďže doslovný význam použitých jazykových výrazov v právnom predpise, pomocou ktorých zákonodarca komunikuje s jeho adresátmi, nemusí byť vždy totožný s vyjadrenou právnou normou, ak chceme túto vyjadrenú právnu normu určiť, musíme právny predpis interpretovať. Interpretácia preto v týchto prípadoch smeruje k determinácii toho, čo vyjadrujú (normatívne či oznamovacie) vety právneho predpisu (Melzer 2010, 43, 78). Za tradičný nástroj interpretácie právneho predpisu sa v slovenskej a českej teórii práva považujú tzv. výkladové metódy.⁶ O ich postavení a funkcii sa vedú siahodlhé polemiky, preto kvôli stručnosti zhrniem len tie názory, ktoré z hľadiska štúdie pokladám za relevantné.

Ako samostatná výkladová metóda sa občas vyčleňuje tzv. logický výklad. Mnohí právni teoretici však správne postrehli, že argumenty, ktoré sa uvádzajú pod týmto označením, nie sú argumentmi opierajúcimi sa iba o logické pravidlá, ale zohľadňujú aj určité právne úvahy. Radšej preto hovoria o tzv. osobitných argumentoch právnej logiky (Knapp, Holländer 1989, 132-141; Knapp 1995, 171). Ide však o dosť zavádzajúce slovné spojenie, pretože právna logika jednak ako taká neexistuje, a teda odlišovať ju od štandardnej logiky (či už od klasickej logiky, alebo od neklasických logík) je pomerne absurdné (Cvrček 2003, 52), jednak ide zväčša o argumenty, ktoré môžeme zaradiť medzi typické teleologické argumenty (napríklad *argumentum a fortiori*, *argumentum per analogiam* (*a similibi*)), pretože relevantnosť ich záverov, pokiaľ ide o riešenie právneho sporu, posudzujeme vzhľadom na účel normy. Na základe toho niektorí autori správne neodporúčajú pracovať s logickým výkladom ako so samostatnou kategóriou, ale tvrdia, že všetky argumenty bez rozdielu musia byť utvorené v súlade s logickými pravidlami. Súčasne konštatujú, že rozhodnutie o tom, či je záver argumentov, ktoré sa vyskytujú v rámci interpretácie právnych predpisov, právne relevantný, si vyžaduje ďalšie právne posúdenie.⁷

---

⁶ Bližšie k tejto problematike pozri napríklad (Gerloch 2007, 147; Knapp, Holländer 1989, 130-144; Knapp 1995, 170-173; Šín 2003, 16-19).

⁷ Na tieto skutočnosti poukazujú napríklad Melzer a Sobek (pozri Melzer 2010, 128-129; Sobek 2008, 43).

Pokiaľ ide o metódy systematického, historického, teleologického a komparatívneho výkladu, Melzer píše, že právnici ich používajú pri výklade jazykovo nejednoznačného ustanovenia právneho predpisu (Melzer 2010, 116). Konkrétne ide o to, že ak význam niektorých ustanovení právneho predpisu nie je na základe jazykových pravidiel jednoznačný, výkladové metódy nám, resp. sudcovi umožnia priradiť týmto výrazom ich právne relevantný význam.

Napokon, jazykový výklad si všima v jednotlivých ustanoveniach právneho predpisu tzv. gramatické a sémantické pravidlá (vetnú skladbu, syntaktickú štruktúru ustanovení a význam použitých slov). A to v súvislosti buď s výrazmi, ktorých význam nachádzame spravidla v slovníkoch daného prirodzeného jazyka, alebo s výrazmi, ktorých význam poskytujú jednotlivé právnické výkladové slovníky. Jazykový výklad mnohознаčného textu primárne zohľadňuje spravidla rôzne sémanticky prípustné priradenia významov výrazov založené na jazykových konvenciách.⁸ Nedeterminuje teda zväčša právnu normu, ktorú vyjadruje normatívna veta/vety právneho predpisu.⁹

K jazykovému výkladu pripojím krátky kritický komentár. Po prvé, nie je dostatočne teoreticky reflektovaný problém syntakticky podmienenej mnohознаčnosti, a to napriek tomu, že sa v práve pomerne často vyskytuje. Pritom treba upozorniť na to, že v jej prípade je zrejma potreba dôkladnej logickej a aj lingvistickej analýzy.¹⁰ Po druhé, je chybou myslieť si, že jazykovedný prístup poskytne jednu dostatočne presnú analýzu sémanticky mnohознаčných výrazov.¹¹ A hoci uznáme, že výkladové slovníky daného jazyka sú akýmiś praktickým konsenzom medzi jazykovedcami, čím oslabíme túto námietku, spôsob, akým v teoretickej rovine právní teoretici reflektujú toto stanovisko, považujem za neadekvátny. Mám na mysli najmä klasické úvahy o obsahu a rozsahu pojmu (Knapp 2003, 166-173), ale predovšetkým úvahy uverejnené v nedávno vydanéj učebnici Filipa Melzera *Metodológia nachádzania práva*. Po tretie, v teoretickej rovine nie je dostatočne spracovaná pragmatika právneho predpisu; napríklad V. Knapp len konštatuje, že zrozumiteľnosť je pragmatickou požiadavkou na právny predpis (Knapp 1995, 125-126).

4. Tri oblasti významu pojmu. V tejto kapitole predstavím model jazykovej analýzy výrazov Filipa Melzera, aby som na tomto príklade demonštroval niektoré spomenuté

⁸ Viac o jazykovom výklade pozri napríklad (Cvrček 2003, 53; Knapp 1995, 170; Melzer 2010, 96).

⁹ Inými slovami, až právny názor určuje to, čo v takejto situácii vyjadrujú normatívne vety, pretože dodáva potrebné parametre podieľajúce sa na determinácii právnej normy; pozri piatu a za ňou nasledujúce časti tejto state.

¹⁰ Mám tu na mysli hlavne odstránenie štruktúrnej homonymie, ktorá vzniká v dôsledku toho, že napríklad veta môže mať niekoľko logických foriem, no nie je hneď jasné, ktorá z nich je relevantná (za pripomienku ďakujem M. Zouharovi). Typickým príkladom je použitie negácie i konjunkcie. Je negácia pred zátvorkou? Alebo len pred jedným z konjunktov? O tom, ako sa s daným problémom vyrovnal napríklad právnik T. Sobek pozri (Sobek 2008, 211).

¹¹ Rôzne pohľady na vzťah synonymie v logickej sémantike a lingvistike ukazuje Barbora Geistová Čakovská v (Geistová Čakovská 2010). Domnievam sa, že podobne, t. j. z logicko-sémantického a lingvistického pohľadu, možno skúmať aj mnohознаčnosti.

nedostatky. Začnem preto s jeho rozlíšením medzi „výkladom práva“ a „dotváraním práva“ ako súčasťou „nachádzania práva“. Pod výkladom právnych predpisov Melzer chápe riešenie problémov súvisiacich s nejasnosťou jazyka právneho predpisu, presnejšie tzv. *odstraňovanie sémantických nejasností* vtedy, keď niektoré jeho ustanovenia nie sú z jazykového hľadiska jednoznačné (Melzer 2010, 210). Pod dotváraním práva rozumie také metódy „nalézania práva, ktoré se neopírají o explicitní jazykové vyjádření zákonodárce v právním předpisu“ (Melzer 2010, 79). Pomocou tzv. *modelu troch oblastí významu pojmu* vyčleňuje potom jadro pojmu, neurčitú časť pojmu a oblasť mimo rozsahu pojmu (Melzer 2010, 96). Jadro pojmu zahŕňa entity, ktoré by každý člen určitého jazykového spoločenstva subsumoval pod daný pojem (napríklad dospelý dub v súvislosti s pojmom stromu). Neurčitá časť pojmu obsahuje entity, ktoré by niektorí členovia daného jazykového spoločenstva do rozsahu príslušného pojmu zahrnuli, iní však nie (napríklad sadenica v súvislosti s pojmom stromu). Oblasť mimo rozsahu pojmu obsahuje entity, ktoré by ani jeden príslušník daného jazykového spoločenstva pod daný pojem nezahrnul (napríklad tráva v súvislosti s pojmom stromu) (Melzer 2010, 97-98). Podľa Melzera z hľadiska výkladu právnych predpisov je kľúčová neurčitá časť pojmu. Usudzuje, že ak pojem nie je vzhľadom na rozhodovanú skutočnosť jednoznačný, nie je možné stanoviť konkrétnu normu, pod ktorú by sa dala táto skutočnosť subsumovať, a teda musíme príslušné ustanovenia právneho predpisu interpretovať. Tvrdí, že proces interpretácie je z tohto dôvodu procesom odstraňovania sémantických nejasností použitých výrazov pomocou systematického, historického, teleologického alebo komparatívneho výkladu (a to buď reštriktívne, t. j. bližšie k jadrú pojmu, alebo extenzívne, t. j. bližšie k hranici najširšieho možného jazykového významu). Naopak v prípade dotvárania práva Melzer nehovorí o interpretácii. Píše totiž, že ak je určité ustanovenie aplikované mimo jeho najširšieho jazykového významu, nejde o rozširujúci výklad, ale o analógiu (*preater verba legis*). Ani vtedy, keď je určité ustanovenie aplikované v protiklade s jadrom v ňom použitého pojmu, nejde o reštriktívny výklad, ale o tzv. teleologickú redukciu (*contra verba legis*). V nadväznosti na tieto predpoklady potom tvrdí, že pomocou analógie a teleologickej redukcie neodstraňujeme sémantické nejasnosti vzhľadom na použité výrazy/pojmy, ale dotvárame už existujúce právo. Podľa neho to však znamená, že prostredníctvom analógie a teleologickej redukcie dané ustanovenia právneho predpisu neinterpretujeme (Melzer 2010, 79, 102, 103, 116).

Pozrime sa bližšie na niektoré moje námietky. Myslím si, že uvedený model možno použiť (po určitých úpravách) iba na analýzu vágnych významov výrazov/pojmov. Hlavný problém pri odstraňovaní sémantických nejasností súvisí totiž s tým, že ten istý jazykový výraz môže vzhľadom na rôzne kontexty použitia vyjadrovať rôzne významy. Tento moment však uvedený model nezachytáva, resp. nerozlišuje medzi nejednoznačnosťou a vágnosťou (Melzer 2010, 112-114). Uvažujme o príklade s pojmom stromu, v ktorom Melzer používa trojicu entít (dospelý dub, sadenica a tráva), aby ilustroval jednotlivé oblasti pojmu. To, čo v ňom uvádza, sú vlastne typické príznaky tzv. vágnych termínov, keďže vzhľadom na určitý kontext použitia výrazu „strom“ nie je jasné, či nejaká entita je ešte sadenicou, alebo je už stromom. Lenže vágne termíny sú sémanticky určité, len ich

sféra aplikácie nie je presná, resp. sféra aplikácie sa môže posúvať podľa potreby.¹² Naopak, nejednoznačnosť významu výrazu/pojmu „strom“ zvyčajne takto necharakterizujeme. Mohli by sme argumentovať skôr tým, že zmieneny výraz vyjadruje na jednej strane význam vzhľadom na jeho použitie v odbornom jazyku botaniky a na druhej strane odlišný význam vzhľadom na jeho použitie v prirodzenom jazyku. Identifikácia významu výrazu „strom“ vzhľadom na jeho použitie v právnom predpise by potom súvisela s výberom medzi nimi, t. j. s určitým typom pragmatických procesov. Tento typ by sme si ale nemali zamieňať s iným typom pragmatických procesov, ktorým sa riadi dotváranie práva. V nasledujúcej časti objasním, prečo je toto rozlišovanie medzi dvoma druhmi pragmatických procesov dôležité. Urobím tak pri výklade koncepcie troch vrstiev významu, ktorou sa zaoberal vo svojej monografii *Význam v kontexte* Marián Zouhar. Predtým chcem ešte upozorniť na to, že v nasledujúcich častiach nebudeme zásadne zdôrazňovať rozdiel medzi oznamovacími vetami/propozíciami na jednej strane a normatívnymi vetami/právnymi normami na strane druhej. Sústreďme sa iba na ich spoločné črty, budeme teda abstrahovať od ich odlišností.

5. Tri vrstvy významu. Vo filozofii jazyka aktuálne prebieha diskusia o zložkách determinujúcich obsah tvrdenia, čo sa uskutočňuje použitím vety vzhľadom na kontext jej použitia. Jej účastníci zastávajú názor, že prirodzený jazyk nie je dostatočne transparentný na to, aby sme mohli stanoviť obsah jeho jednotlivých výrazov, resp. že doslovný význam vety sám osebe nestačí na determináciu propozície vzhľadom na kontext jej použitia (Zouhar 2011b, 69). Populárna téza, ktorá si našla vo filozofii jazyka mnoho prívržencov, znie takto: „To, čo veta vyjadruje vzhľadom na kontext jej použitia, je do väčšej či menšej miery podmienené mimojazykovými faktormi, ako sú komunikačné intencie používateľov jazyka či rozmanité črty situácie, v ktorej sa komunikácia uskutočňuje“ (Zouhar 2011b, 28). Filozofi jazyka preto spravidla rozlišujú medzi *doslovným významom* vety (význam, ktorý je determinovaný iba na základe sémantických konvencií a syntaktického usporiadania jednotlivých zložiek vety), *vyjadreným obsahom* vety (to, čo je povedané, vyjadrená propozícia) a *komunikovaným obsahom* (to, čo sa komunikuje, mienená či implikovaná propozícia). V nadväznosti na to hovoria o rôznych parametroch mimojazykového kontextu použitia vety, ktoré ovplyvňujú výslednú podobu toho, aký obsah daná veta vyjadruje, resp. čo jej použitím hovorca mieni komunikovať.

V najjednoduchšom prípade, keď veta neobsahuje žiadny indexický či iný kontextovo citlivý výraz, je vyjadrená propozícia totožná s jej doslovným významom, teda s významom, ktorý veta vyjadruje na základe sémantických konvencií a syntaktického usporiadania (prvá vrstva významu). V prípade, že veta takýto výraz (resp. výrazy) obsahuje, vyjadrenú propozíciu dostaneme vtedy, keď tomuto výrazu (resp. výrazom) priradíme

---

¹² Námietka, že vágne termíny možno analyzovať aj inak (pozri napr. riešenia, ktoré uvádzajú Shapiro (Shapiro 2006) či Soames (Soames 2012)), by nezmenila podstatu tohto argumentu. Rozdiel medzi vágnosťou a mnohoznačnosťou by sa totiž nevytratil.

kontextovo determinované sémantické obsahy. Veta teda bude v rôznych kontextoch vyjadrovať rôzne propozície v závislosti od toho, aké sémantické obsahy budú nadobúdať indexické či iné kontextovo citlivé výrazy (druhá vrstva významu). Pragmatické procesy, ktoré sa podieľajú na determinácii tohto sémantického obsahu, nazýva Zouhar *sémanticky relevantné pragmatické procesy* (Zouhar 2011b, 19). Zdôrazňuje pritom ich odlišnosť od tých pragmatických procesov, ktoré sa podieľajú na odvodení tretej vrstvy významu (komunikovaného obsahu) tak, ako ich opísal Paul Grice. Ten pokladá našu schopnosť porozumieť obsah výrazov za kombináciu dvoch faktorov: všeobecných zásad komunikácie, ktorými sa riadi príslušná rečová situácia, a konkrétnych kontextuálnych poznatkov, ktoré zdieľajú hovorcovia a poslucháči vzhľadom na určité okolnosti výpovede. Komunikácia, ak jej hlavným účelom je kooperatívna výmena informácií, sa preto riadi tým, čo Grice nazýva *princíp kooperácie* (Grice 1989, 26), spolu s určitými všeobecnými maximami, ktoré Grice rozdeľuje do štyroch skupín (maximy kvantity, kvality, relácie a spôsobu). V praxi to potom vyzerá tak, že ak adresát uchopí význam, ktorý vyjadruje hovorca výpoveď, a zistí, že hovorcovo použitie vety porušuje princíp kooperácie a konverzačné maximy, môže z toho usúdiť, že hovorca mal zrejme dobrý dôvod komunikovať niečo iné, než je doslovný či vyjadrený obsah (vyjadrená propozícia) výpovede, pričom odvodí implikovaný obsah (mienenú propozíciu) z toho, čo výpoveď vyjadruje, a z ďalších relevantných faktorov.

6. Tri vrstvy významu vo filozofii práva. Niektorí filozofi, ktorí tvrdia, že právne predpisy sú vo svojej najvšeobecnejšej rovine aktmi komunikácie medzi zákonodarcom a zvyškom spoločnosti, využívajú vo svojej teórii interpretácie právnych predpisov podobné rozlíšenie medzi tromi vrstvami významu.¹³ Napríklad Scott Soames sa pokúša pomocou tohto rozlíšenia nájsť odpoveď na otázku, čo determinuje obsah právnych predpisov. Identifikuje pritom rôzne zložky, ktoré určujú to, čo hovorí právny predpis svojim adresátom vzhľadom na kontext jeho použitia/aplikácie (Soames 2008, 403); podobne argumentuje aj Andrei Marmor (Marmor 2011).

Ak normatívna veta neobsahuje žiadny indexický či iný kontextovo citlivý výraz, je vyjadrená právna norma totožná s jej doslovným významom (prvá vrstva významu). Z hľadiska aplikácie právnej normy takéto prípady nazýva Soames termínom *jednoduché prípady* (*easy cases*). Inak je to vtedy, keď doslovný význam ustanovení právneho predpisu je príliš strohý či netransparentný, takže nemôže byť stanovený ich obsah, pretože niektoré/á jeho normatívne/a vety/veta obsahujú/e indexické či iné kontextovo citlivé výrazy. Úlohou interpretácie je zistiť, čo hovorí text právneho predpisu, resp. akú normu vyjadruje vzhľadom na kontext použitia/aplikácie. Keďže právna norma je v týchto prípadoch totožná s druhou vrstvou významu (t. j. s vyjadreným obsahom) normatívnej vety/viet, pri jej identifikácii musíme zohľadniť okrem jazykových pravidiel aj určité pragmatické parametre, podľa Soamesa zväčša intencie zákonodarcu, resp. ním verejne ponúknú-

---

¹³ Bližšie sa s ich prístupom možno oboznámiť napríklad v statiach (Marmor 2011; Soames 2008; Soames 2012; Soames 2011).

té dôvody pri uzákonení právneho predpisu. Z hľadiska aplikácie právnej normy nazýva tieto prípady termínom *sémanticky zložitý prípad* (*semantically hard cases*). Ide teda o prípady, keď doslovný význam výrazov jazyka právnych predpisov spolu s faktmi prípadu nepostačujú na to, aby sudca rozhodol súdny spor v súlade s právom (Soames 2008, 403). Takáto interpretácia právneho predpisu je nenormatívna, lebo hoci právna norma nie je totožná s doslovným významom normatívnej vety, je prostredníctvom nej tvrdená. Tvorí preto súčasť vopred existujúceho obsahu právneho predpisu, môžeme ju identifikovať a opísať. Takýto postup Soames charakterizuje ako deskriptívne pátranie po obsahu právneho predpisu (Soames 2011, 53). Tým ho odlišuje od tretieho typu prípadov, ktorý sa vyskytuje vtedy, keď sudca nemôže právnu normu aplikovať v konkrétnom súdnom spore, pretože jej aplikácia je v konflikte s inou normou (prípadne jej konkrétnou realizáciou či účelom), dôležitým právnym princípom, hodnotou, alebo keď jej jazykové vyjadrenie obsahuje vágne termíny. Takéto prípady preto z hľadiska aplikácie právnej normy nazýva tými pravými skutočnými *zložitými prípadmi* (*genuinely hard cases*). Sudca v nich rozhoduje tak, že vytvorí nové právo, resp. novú právnu normu, a tým čiastočne preberie na seba úlohu zákonodarcu. Jeho interpretácia právneho predpisu má preto normatívny charakter: dotvára existujúce právo (Soames 2008, 403; Soames 2011, 52).

7. Použitie, či aplikácia právnej normy? V tejto časti upriamim pozornosť na jeden dôležitý rozdiel, a to rozdiel medzi tým, čo normatívna veta vyjadruje vzhľadom na kontext jej použitia zákonodarcom, a aplikáciou právnej normy v konkrétnej situácii právneho sporu sudcom. Nie je totiž zrejmé, či Soames tieto dve veci skutočne zreteľne rozlišuje. Tvrdí, že v zložitých prípadoch interpretujeme ustanovenia právneho predpisu preto, lebo nie je v nich jasne stanovené, ako máme dané ustanovenia aplikovať. Hoci s týmto názorom súhlasím, musíme v ňom zohľadniť spomenutý rozdiel, aby sme sa vyhli prípadným sporom jednak ohľadom toho, ktoré zložky tvoria právnu normu a akým spôsobom sa podieľajú na jej aplikácii, jednak ohľadom toho, kto/čo je subjektom použitia či aplikácie normatívnej vety, resp. právnej normy. Na jednej strane totiž zákonodarca použil normatívnu vetu vzhľadom na legislatívny kontext, v ktorom prijal právny predpis. Na druhej strane sudca aplikuje právnu normu v určitej situácii súdneho sporu vzhľadom na relevantné fakty prípadu. Keď sudca čelí v zložitom prípade určitej právnej skutočnosti, tak nie je jasné buď to, čo zákonodarca pomocou normatívnej vety vzhľadom na svoj legislatívny kontext vyjadril, alebo to, ako má sudca aplikovať právnu normu na zistenú právnu skutočnosť.

V druhom prípade vzniká otázka, či právna norma, ktorú zákonodarca vyjadril pomocou normatívnej vety použitej vzhľadom na legislatívny kontext, determinuje vždy jedinečný spôsob svojej aplikácie v situácii súdneho sporu. Ak je to tak, potom vyjadrená právna norma vždy determinuje fakty všetkých prípadov daného druhu, na ktorý sa svojou aplikáciou vzťahuje. Mali by sme tento záver prijať? Nemyslím si to. Keď sa totiž bližšie pozrieme na to, čo píše o tejto téme Marián Zouhar v súvislosti s propozíciami a oznamovacími vetami, zistíme, „že propozícia vyjadrená vetou, ktorú hovorca použije vo svojej výpovedi, spravidla nešpecifikuje *jedinečnú* testujúcu situáciu; [...] Inými slovami, vy-

jadrená propozícia iba čiastočne charakterizuje testujúcu situáciu, pričom ďalšie črty tejto situácie možno prípadne špecifikovať (ak treba) pomocou iných prostriedkov“ (Zouhar 2011b, 173-174). Podobne môžeme uvažovať aj v súvislosti s právnou normou vyjadrenou pomocou normatívnej vety. Zákonodarca totiž použitím takejto vety v právnom predpise nemusí vždy nevyhnutne špecifikovať *jedinečný* spôsob aplikácie právnej normy v súdnom spore.¹⁴ Háčik je však v tom, že tá istá propozícia môže vzhľadom na rôzne testujúce situácie nadobúdať rôzne pravdivostné hodnoty (Zouhar 2011b, 174). Ak by sme chceli analógiu medzi normami a propozíciami dotiahnuť do konca, museli by sme akceptovať aj názor, že tá istá právna norma môže pri svojej aplikácii v rôznych súdnych sporoch viesť k odlišným rozhodnutiam v závislosti od relevantných faktov prípadu a od toho, akú závažnosť týmto faktom pripíše sudca. Keď navyše budeme predpokladať, že tieto prípady sú si v mnohých ohľadoch veľmi podobné, pričom rôzni sudcovia môžu pripísať zvažovaným faktom rôzne hodnoty, prípadne sa budú opierať pri ich hodnotení o odlišné princípy atď., mohlo by to viesť k určitým teoretickým neprijemnostiam. Ak totiž právna norma nemusí „predvídať“ všetky možné variácie navzájom podobných právnych skutočností, môžu sa vyskytnúť jej odlišné aplikácie v závislosti od uplatnenia súdnej diskrecie. Niektoré rozhodnutia súdu sa tak budú zdať arbitrárne, lebo prípady, ktoré sa od seba odlišujú len marginálne, občas vedú k značne odlišným právnym dôsledkom (Sobek 2008, 73-85). Mnohí autori na základe toho usudzujú, že tento záver je diskutabilný, pretože porušuje princíp rovnosti či právnej istoty.¹⁵

---

¹⁴ Barbora Geistová Čakovská mi v rámci mailovej komunikácie adresovala dobrú námitku: Hoci nepopiera, že istá paralela medzi propozíciou a právnou normou tu existuje, právna norma podľa nej obsahuje druhové možnosti svojej aplikácie, ak obsahuje hypotézu, keďže v hypotéze sa vyjadruje, za akých okolností sa uplatňuje pravidlo dispozície a s akou sankciou. Píše: „Takže v podstate väčšej miere uvádza situáciu svojej aplikácie, nehovorím jedinečne, ale druhovo a podstatne viac ako propozícia.“ S touto námičkou sa nedá nesúhlasiť, podobne ako s jej názorom, že „v normatívnej vete/ách, ktorými je právna norma formulovaná, sú mnohé kontextové parametre explicitne formulované práve v hypotéze..., pričom vyjadrenej propozícii dodáva taký kontext práve použitie“. Preto právna norma na rozdiel od propozície oveľa presnejšie určuje aplikačný rámec právnych skutočností. Tieto skutočnosti si uvedomujem, preto ani netvrdím, že ide o paralelu, ale že je tu iba určitá analógia, prípade istá obmedzená podobnosť. Základný rozdiel medzi nimi totiž spočíva jednak v odlišnom komunikačnom kontexte, jednak v tom, že právny jazyk sa čiastočne líši od prirodzeného jazyka. Jazyk právnych predpisov je nielen presnejší, ale sú v ňom zväčša explicitne zachytené mnohé kontextové parametre, ktoré sa v rámci bežnej komunikácie v záujme jej hladkého priebehu často neuvádzajú, atď. Jadrom mojej state je ale predpoklad, že snaha o presný právny jazyk a explicitné zachytenie všetkých možných kontextových parametrov v hypotéze právnej normy je ohraničená práve požiadavkou na jeho zrozumiteľnosť.

¹⁵ Marián Zouhar ma v tejto súvislosti upozornil na to, „že o takéto porušenie by išlo v prípade, že by už pri formulácii normy bolo vylúčené, že kontext jej aplikácie môže viesť k rôznym výsledkom. Ak to vylúčené nie je, je to súčasť právnej istoty, keďže nemožno vopred do všetkých podrobností špecifikovať, čo bude zahrnuté v jednotlivých konkrétnych prípadoch a ich kontextoch. Právna istota, akú chcú prípadní kritici, sa približuje k determinizmu“. S týmto názorom súhlasím, podobne argumentuje aj Scott Soames. Za súčasť právnej istoty, resp. *rule of law* pokladá totiž určitý typ neurčitosti, ktorá sa týka výskytu vágnych termínov. Keďže však ponúka analýzu odlišnú od analýzy načrtnutej v tejto stati, do-

Pozrime sa teraz späť na prvý prípad nejasnosti. Kladie sa v ňom totiž iná otázka: Akú právnu normu zákonodarca vyjadril pomocou použitia normatívnej vety v kontexte prijatia právneho predpisu? Čiže máme pred sebou určité právne skutočnosti a zisťujeme, či ich jazykové vyjadrenie zodpovedá doslovnému významu príslušných ustanovení právneho predpisu. Ak sú tieto ustanovenia právneho predpisu nejednoznačné, musíme ich interpretovať vzhľadom na kontext, v ktorom ich použil zákonodarca. Inými slovami, pomocou *sémanticky relevantných pragmatických procesov* spolu so *sémantickými konvenciami* identifikujeme vyjadrenú právnu normu.

8. Sémanticky zložité prípady a skutočne zložité prípady. Napokon by som chcel predložiť môj pohľad na *sémanticky zložité prípady* a *skutočne zložité prípady*, pretože sa čiastočne líši od prístupu, ktorý zastáva S. Soames (Soames 2008, 403; Soames 2012; Soames 2011, 52). Podľa môjho názoru v *sémanticky zložitom prípade* ide hlavne o nezrozumiteľnosť niektorých normatívnych viet/y, ktorá má pôvod najmä v nejednoznačných syntaktických štruktúrach a nevyjasnených pojmoch. To prvé možno odstrániť najmä dôslednou logickou alebo aj lingvistickou analýzou, to druhé kontextom použitia. Čiže sudca pomocou interpretácie identifikuje vyjadrenú právnu normu, ktorá je súčasťou vopred existujúceho práva, i keď nie je totožná s doslovným obsahom normatívnej vety. Interpretácia sa tu preto týka *sémanticky relevantných pragmatických procesov*, ktoré spolu so *sémantickými konvenciami* determinujú vyjadrenú právnu normu (t. j. druhú vrstvu významu) vzhľadom na kontext použitia normatívnej vety. Naopak v *skutočne zložitom prípade* má sudca k dispozícii vyjadrenú právnu normu, ale nemôže ju z rôznych príčin aplikovať. Usiluje sa preto na základe určitých kontextových predpokladov (napríklad legislatívneho zámeru či právnych princípov atď.) odvodiť tzv. implikovanú právnu normu (t. j. tretiu vrstvu významu). Tieto predpoklady sú pritom súčasťou iného druhu *pragmatických procesov*, na základe ktorých zdôvodňuje prijatie svojho rozhodnutia. Keďže však sudcom takto zmenená či vytvorená norma nie je súčasťou vopred existujúceho práva, vzniká prirodzená otázka, či je takýto postup z právneho hľadiska vôbec legitímny.¹⁶

Záver. Model troch vrstiev významu by sme mali podľa môjho názoru uprednostniť pred modelom troch oblastí významu pojmu, lebo lepšie zohľadňuje skutočnosť, že právny predpis je formou komunikácie medzi zákonodarcom a adresátmi právnej regulácie, ktorými sú spravidla bežní občania. Dá sa preto lepšie využiť na analýzu *sémantických* a *pragmatických aspektov* jazyka právnych prepisov, pretože ponúka adekvátnejšie vysvetlenie obidvoch týchto zložiek. Treba však pripomenúť, že právny komunikačný kontext sa výrazne líši od kontextu, v ktorom prebieha bežná komunikácia, keďže všetci bež-

---

spieva k záveru, že zmena v aplikácii vágneho termínu vedie k zmene jeho *sémantického obsahu*, t. j. k zmene právnej normy; pozri napríklad (Soames 2008, 418-422); pozri tiež (Soames 2012, 3. kapitola).

¹⁶ Je zrejmé, že nie je legitímny v tých oblastiach práva, v ktorých existuje zákaz analógie, a teda dotvárania práva (napr. v trestnom práve atď.) (Melzer 2010, 106).

ní adresáti právneho predpisu nemusia zdieľať mnohé kontextuálne informácie potrebné na jeho interpretáciu.¹⁷ Tie sú spravidla predmetom spoločne zdieľaných znalostí právnickej komunity, a teda musíme pripustiť, že interpretácia právneho predpisu je do určitej miery expertnou záležitosťou, ktorá si vyžaduje nielen určité špecifické odborné poznatky, ale najmä znalosti týkajúce sa vlastností konkrétneho právneho systému.¹⁸

Literatúra

- CVRČEK, F. (2003): Kritické poznámky k výuce interpretace právních textů. In: Gerloch, A. – Maršálek, P. (eds.): *Problémy interpretace a argumentace v soudobé právní teorii a právní praxi*. Praha: EUROLEX BOHEMIA, 49-61.
- GEISTOVÁ ČAKOVSKÁ, B. (2010): *Vztahy synonymie. Logická sémantika verzus lingvistické teórie o synonymii*. Bratislava: aleph.
- GERLOCH, A. (2007): *Teorie práva*. 4. upravené vydání. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk.
- GRICE, P. (1989): *Studies in The Way of Words*. Cambridge: Harvard University Press.
- HOLLÄNDER, P. (2006): *Filozofie práva*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk.
- HOLLÄNDER, P. (1995): Paradox právneho jazyka. *Kultúra slova. Vedecko-popularizačný časopis pre jazykovú kultúru a terminológiu* [online]. 6. Dostupné na: www.juls.savba.sk/ediela/ks/1995/6/ks1995-6.html. Citované 10. 7. 2012.
- KNAPP, V. – HOLLÄNDER, P. a kol. (1989): *Právne myslenie a logika*. Bratislava: Obzor.
- KNAPP, V. (1995): *Teorie práva*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck.
- KNAPP, V. (2003): *Vědecká propedeutika pro právníky*. Praha: EUROLEX BOHEMIA.
- MARMOR, A. (2011): Can the Law Imply More Than It Says? On Some Pragmatic Aspects of Strategic Speech. In: Marmor, A. – Soames, S. (eds.): *Philosophical Foundations of Language in the Law*. Oxford: Oxford University Press, 83-104.
- MELZER, F. (2010): *Metodologie nalézání práva. Úvod do právní argumentace*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck.
- SOAMES, S. (2008): Interpreting Legal Texts: What is, and What is not, Special about the Law. In: *Philosophical Papers Volume 1: Natural Language: What It Means and How We Use It*. Princeton: Princeton University Press, 403-424.
- SOAMES, S. (2012): Vagueness in the Law. In: Marmor, A. (ed.): *The Routledge Companion to the Philosophy of Law (Routledge Philosophy Companions)*. New York: Routledge, 95-108.
- SOAMES, S. (2011): What Vagueness and Inconsistency Tell Us about Interpretation. In: Marmor, A. – Soames, S. (eds.): *Philosophical Foundations of Language in the Law*. Oxford: Oxford University Press, 31-57.
- SHAPIRO, S. (2006): *Vagueness in Context*. Oxford: Oxford University Press.
- SOBEK, T. (2008): *Argumenty teorie práva*. Praha: Ústav státu a práva.
- SVÁK, J., KUKLIŠ, P. (2007): *Teória a prax legislatívy*. 1. vydanie. Bratislava: EUROKODEX.
- ŠÍN, Z. (2003): *Tvorba práva. Pravidla, metodika, technika*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck.
- ZOUHAR, M. (2008): *Základy logiky pre spoločenskovedné a humanitné odbory*. Bratislava: VEDA.

---

¹⁷ Napríklad je menej prehľadný, asymetrický, nejde spravidla o kooperatívnu výmenu informácií a podobne. Podrobnejšie sa daným problémom zaoberá A. Marmor (Marmor 2011).

¹⁸ Ďakujem Barbore Geistovej Čakovskej a Marianovi Zouharovi za pripomienky k predchádzajúcim verziám state, ktoré mi umožnili uchopiť a vyjasniť viaceré problémy.

- ZOUHAR, M. (2009): Od používateľov jazyka k sémantike. *Filozofia*, 64 (4), 297-311.
ZOUHAR, M. (2010): *Medzi sémantikou a epistemológiou jazyka*. Bratislava: aleph.
ZOUHAR, M. (2011a): Neartikulované zložky sémantického obsahu a syntaktická elipsa. *Filozofia*, 66 (8), 725-745.
ZOUHAR, M. (2011b): *Význam v kontexte*. Bratislava: aleph.

Marek Neština
Inštitút kontextuálnej teológie
Evanjelická bohoslovecká fakulta UK
Bartókova 8
811 02 Bratislava 1
SR
e-mail: nestina@fevth.uniba.sk